

İttihat ve Terakki Fırkası'nın Paramiliter Gençlik Kuruluşları

Erol Akcan,

Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015, 410 sayfa, ISBN: 9789751630537

Salih BAŞKUTLU*

Modernite ve ulus-devlet inşası gibi 19. yüzyıl değerlerinin ulusun makbul vatandaşlarını yetiştirmek amacıyla çocukluk ve gençlik yıllarının nasıl algılandığı, gençlik ve iktidar arasındaki ilişki çok tartışılan bir konudur. Yeni doğmakta olan ulus devletlerin kimlik oluşturma çabalarında ve ideolojilerinde yadsınamayacak öneme haiz bir toplumsal grup olan gençlik Batı'da Aydınlanma Çağı

* Sakarya Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Doktora öğrencisi

ile birlikte yeni bir algı ile ele alındı. Şöyle ki devletin bütün gücünü açığa çıkarma arzusu, gölgede kalmış toplumsal gruplara -*Gençler, çocuklar, kadınlar*- yeni bir anlam yükledi. Bu dönemde siyasal ve toplumsal alanın yeni gözdesi olan genç nesil beden terbiyesi ve sporun dinçleştirici etkisiyle paramiliter örgütler çatısı altında dönemin acil ihtiyaçları doğrultusunda militarist ve milliyetçi bir yapıda kitle-iktidar ilişkileri gözetilerek makbul birer vatandaş şeklinde yetiştirilmeye çalışıldı. Böylece siyasal toplumsallaşma gereği devlet ricalinin arzuladığı dönemin koşullarına uyumlu, jimnastik ve beden eğitimi aracılığıyla itaatkar, atik ve gayretli bireylerden oluşan şuurlu ve kuvvetli bir millet meydana getirilmeye çalışıldı. Denilebilir ki; modern devletin bahsettiği “*biyo-politika*” araçları yönetici elitlere “*eril bir ulus*” inşa olanağı vermiştir.

Osmanlı Devleti’nde modern devlet olgusunun yerleşmeye başlamasıyla birlikte, devlet-toplum ilişkileri de bu meyanda yeni bir boyut kazandı. Devlet “*memalik-i şahanedan, vatana*” dönüşürken, halk da “*reyadan, vatandaşa*” dönüşmüştür. II. Abdulhamit’in (1876-1909) tahttan indirilmesi ile birlikte sınırlı ve muhafazakar bir ideolojinin yerini İttihat ve Terakki Partisi’nin temsil ettiği milliyetçi ve saldırgan bir ideoloji almıştır. Yeni rejim modern devletin özelliklerini benimsiyordu. Osmanlı kültürü ve İslamcılık ideolojisi ile modern milliyetçiliğin sorunlu bir bileşkesi olan Osmanlıcılık ideolojisinden etnik temelli Türkçülük lehine feragat edilmeye başlandı. Etnik kimlik üzerine kurulu ve dile dayalı bir milliyetçilik olan Türkçülük daha etkin bir iktidar aygıtıydı. Yeni dinamik iktidar ile birlikte devlet-toplum ilişkileri de yeniden şekilleniyordu.

Osmanlı Devleti’nin imparatorluk kimliğinin Balkan Savaşları (1912-1913) ile birlikte zayıflayışı devlet ricalini ulusçu ideolojiye sarılmaya itti. Balkan Harbi’nden sonra rejimin politik düşünüşü, vurguyu millilik-etniklik boyutuna yapmak üzere yeniden kurgulandı. Buna koşut olarak iktidar coğrafi merkez konusunda da yeni bir ayarlamaya gitti. Büyük oranda yitirilen Balkanlar’daki Osmanlı egemenliğinin ardından, devlet ricali bundan böyle önceliği Anadolu’ya tanyarak yeni bir toprak dengesi kurmaya çalıştı. Böylece Anadolu yeni devletin mekansal kimliği olurken, paramiliter yapılanmalarla milliyetçi-militarist bir potada yoğrulmaya çalışılan toplum da “*ideal yurttaş*” kimliğini temsil ediyordu.

İmparatorluktan ulus devlete geçiş evresinde iktidar kliği yeni siyasal sisteme uygun vatansever ve milliyetçi-militarist bir doğrultuda toplumun politizasyonunu sağlamak ve topyekun savaşlar evresinde potansiyel askeri güç devşirmek amacıyla toplumun genelini kendi ihtiyaçları doğrultusunda mobilizasyonunu gerçekleştirmek ve onları seferber etmek için çok sayıda paramiliter teşkilatın kurulmasına önayak oldu ve kendi politikalarının demografik-toplumsal altyapısını hazırlama uğraşına girdi. Böylece yeni modernist,-pozitivist iktidar, merkezi, otoriter ve milliyetçi bir çizgi takip ederken, toplumu da geliştirdiği politikalarla kontrol edip, daha derin nüfuz etme çabasıydı.

İlk olarak Avrupa’da gözlemlenen asker-millet olgusu, küresel anlamda karşılık bulmakta gecikmemiştir. Nitekim Osmanlı Devleti’nde böylesi bir olgunun gelişimi Batılı örnekleri ile benzerlik

gösterir. Zorunlu askerlik ve askerlik öncesi eğitimle vücut sağlığının önemi vurgulanırken ulusçu ideolojiyi esas alan politikalar izlenmiştir. Balkan Savaşları'nın sonuçlarından çıkarılan dersler ile Harb-ı Umumi'ye hazırlanan Osmanlı Devleti'nin genel çizgisinin asker-millet oluşumundan geçtiği somut örnekler ile gözlenebilmektedir.

Osmanlı Devleti'nin en çok ilgi uyandıran ve en bilinen, araştırılan dönemi şüphesiz II. Meşrutiyet Dönemi'dir (1908-1918). Bir toplumsal grup olarak gençliğin dönemin koşullarına uyumlu mobilizasyonunu amaçlayan paramiliter yapılanmalar ise bugüne dek bu ilgiden pek nasibini alamadı. Fakat son dönemde bu çok yönlü, çok boyutlu alan tarihçilerin, araştırmacıların ilgi odağı olmasına rağmen henüz daha gün yüzüne çıkmayan, el değmemiş konuların varlığı da aşikardır ve araştırmacılarını beklemektedir. Erol Akcan'ın doktora tezi çerçevesinde ortaya koyduğu "*İttihat ve Terakki Fırkası'nın Paramiliter Gençlik Kuruluşları*" isimli çalışması bir nebze olsun bahsi geçen eksikliği giderme amacındadır. Çalışma, her ne kadar İttihatçıların devr-i iktidarında ortaya çıkan milliyetçi-militarist gençlik örgütlenmelerini konu edinmiş olsa da, bunlar birer kurum gibi incelenmemiş; Osmanlı Devleti ve dünyadaki fikri atmosferin mezkur oluşumlara etkisi de göz önünde bulundurulmuştur. Yani çalışmada gençlik kuruluşlarının ortaya çıkışının yanı sıra onları doğuran zihin yapısı da kurgunun içinde tutulmuştur.

Yazar, ayrıca ele aldığı konu üzerinde daha önce yapılmış olan çalışmaların eksik yanlarına dikkat çekmiştir. Ona göre bunlar ya her araştırmacının ayrı bir kaynak türünden hareketle meseleyi ele alması sebebiyle konunun bütün yönlerini ortaya koyamamasından doğan teşkilat merkezli anlatılar ya da pratik savaş koşullarının ivedi ihtiyaçlarının etkisini yoğun işleyen sıkıntılı eserlerdir. Ayrıca kendisinden önceki çalışmaların gençliği sürekli "*savaş*" ile ilintili olarak değerlendirmesine eleştiri getirip; paramiliter derneklerin tek kuruluş amacının gençliği savaş için seferber etmek olmadığını zira Balkan Harbi'nde ordusu çöken, vatani savunmasız kalan bir memlekette, elde kalan vatani korumayı amaçlayan bir düşünce üzerinden de okumalarının yapılması gerektiğine dikkat çekerek, bu örgütlerin savaşlarla ve savaşın ihtiyaçları ile olan bağlantısını ikincil öncelik olarak göstermeye çalışmıştır. Bu noktada yazar, topyekun savaşların acil ihtiyaçları doğrultusunda gençleri fiziksel ve ruhsal açıdan askere hazırlama amaçlarını sık sık dile getiren, kapsamlı ve etkin bir örgütlenme oluşturma çabası içinde olan dönemin yönetici elitlerinin faaliyetlerini gözden kaçırmış olmalı ki çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu görüşüyle uyuşmayan argümanlar ortaya koymakta, çıkarımlarda bulunmaktadır. Böylelikle yazar doldurmak istediği noktaya işaret etmiş, olguların felsefi arka planlarını da tezine katmış, arşiv kaynaklarını kullanmış ve anlatısını oluşturmada dönemin külliyatına aktif bir rol biçmiştir.

Bu çalışma, gençlik teşkilatlarını basitçe ve yalnızca bir kurumsal olgu olarak değil, aynı zamanda Osmanlı vilayetleri ve taşra kesiminde gündelik hayat içinde cereyan eden sosyo-politik pratikler bütünlüğü olarak kavramsallaştırmayı önermektedir. Konuya bu açıdan bakıldığında gençlik teşkilatları üzerine yoğunlaşan bir çalışma, ulus-devlet oluşum sürecinin gündelik siyasetin aktüelliği

içinde anlaşılmasını mümkün kılacaktır. Bunun dışında, paramiliter faaliyetlerdeki gelişmelerin Avrupa ayağına da değinmiş ve gençliğin politik öznelendirilmesi meselesini Osmanlı'nın mevzusu olmaktan çıkartmıştır.

Esas olarak bu çalışma *millet-i müsellaha* kavramı üzerinden kurgulanmış desek abartmış olmayız. Ele alınan konunun bir özeti olan bu kelime; toplumun, askeri ihtiyaçları doğrultusunda topyekun savaşa ve seferberliğe her an hazır hale getirilmesini tasvir etmektedir. Erol Akcan, silahlı milletin ortaya çıkışını Avrupa'daki gelişimi açısından genel hatlarıyla ele almış, birçok çalışmanın savunduğu bu durumun Osmanlı cenahında da paralel olarak gerçekleştiği düşüncesini kabul etmekle birlikte; yazara göre Batı'nın ve Osmanlı'nın rol icrası temelde farklıdır. Ona göre her iki dinamik için de kendi koşulları doğrultusunda önce fikri bir zemin hazırlanmış sonra ideolojilerin ortaya çıktığını savunarak konuya yerel bir perspektiften bakmaya çalışmıştır. Başka bir deyişle söz konusu çalışma Osmanlı'daki gençlik örgütlerinin oluşum itibarıyla Avrupa'nın diğer bölgeleriyle gözlenen eş zamanlılığa ve paralelliğe vurgu yapmakla birlikte esas olarak söz konusu yapılanmaların Osmanlı'ya özgü nitelikleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Kanımızca Avrupa'daki paramiliter örgütlerin daha çok orta sınıf ailelerin çocuklarına hitap etmesi, Osmanlı'da ise mezkur örgütlenmelerin reayanın özellikle kırsal kesimdeki ailelerin çocuklarına nüfuz etmeye çalışması yazarı bu tür bir düşünceye itmiş olmalıdır.

Çalışma, paramiliter örgütlerin kurulmasında Balkan Savaşları'ndaki bozgunun yarattığı psikolojiye ağırlık vererek, yoğun olarak işlediği dönemin yazılı literatüründen ordunun mağlubiyetine sebep olarak; neferlerinin fiziken zayıflığı, emirleri anlayıp uygulamadaki sıkıntıları, vatani savunmaya duyulan şevkin azlığına dikkat çekerek paramiliter yapılamaları anlamlandırmaya çalışmıştır. Bu sebeple yazar Osmanlı vatandaşlarının, askerlik öncesinde, okullar ve gençlik örgütleri vasıtasıyla şekillendirilerek orduya alınmalarının yönetici elitlerce düşünüldüğünü savunmaktadır. Çalışma bu popülist tutumun halkın tepkisine yol açtığını ortaya koymuş, toplumda iktidarın hakiki maksadını anlayacak ve destekleyecek militarist bir zihniyet ve toplum yapısının henüz bu tarihlerde Osmanlı coğrafyasında mevcut olmadığına kanaat getirmiştir.

Eser, Balkan Harbi yenilgisinden sonra ortaya çıkan “intikam” duygusunun anlamını kurcalamış, bunun üzerinden vücut bulan vatanseverlik ajitasyonunu ortaya koymuştur. Ayrıca iktidarın gençlik dernekleri üzerinden geçmişe atıf yaparak beden terbiyesi ve jimnastik faaliyetlerini yerleştirme amacının yanı sıra kökensel bir iktidar arayışı içerisinde de olduğuna dikkat çekilmiştir.

Bir diğer nokta ise müellifin dönemin en önemli bilimsel akımlarından olan sosyal-darwinist ideolojiye anlatım kurgusu içinde yer vermemesi dikkat çekici bir eksiklik olarak durmaktadır. Netice itibarıyla eksiklikleri olmakla birlikte yazar, güçlü bir gençlik ve sağlık kültürünün nüfuz ettiği başarılı bir dönem tablosu çizmiştir. Araştırmasına konu ettiği paramiliter örgütlenmeler hakkındaki değerlendirmeleri ise, kendinden sonraki çalışmalara kaynak teşkil edebilecek türdendir.